

SURXONDARYO VILOYATGA MARKAZDAN MUTAXASSISLAR JO'NATISH SIYOSATI VA UNING MAHALLIY MUTAXASSISLAR TAYYORLASHDAGI SALBIY XUSISIYATLARI (1920-1990-YILLAR)

RASULOVA MUHAYYO

Ilmiy tadqiqotchi:

DENOV TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI TAYANCH DOKTARANTI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17200495>

Annotatsiya: Ushbu maqola 1920-1990-yillarda Surxondaryo viloyatiga markazdan yuborilgan mutaxassislar siyosati va uning mahalliy kadrlar tayyorlash tizimiga ko'rsatgan ta'sirini tahlil qiladi. Maqolada arxiv materiallari va statistik ma'lumotlar asosida markazdan yuborilgan mutaxassislar faoliyatining ijobiy va salbiy jihatlari, mahalliy sharoitga moslashish muammolari, mahalliy mutaxassislar tayyorlash tizimining sekin rivojlanishiga olib kelgan omillar yoritilgan. Shuningdek, bu siyosatning uzoq muddatli oqibatlari, jumladan mahalliy ilmiy-tadqiqot maktablarining shakllanishiga ta'siri, mahalliy kadrlarning rahbarlik lavozimlariga ko'tarilishidagi cheklovlar va boshqa masalalar ham tadqiq etilgan. Maqola sovet davrida Surxondaryoda kadrlar siyosati borasida olib borilgan islohotlarning xolisona baholanishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Surxondaryo viloyati, sovet davri, markazdan yuborilgan mutaxassislar, mahalliy kadrlar tayyorlash, kadrlar siyosati, rus mutaxassislar, mahalliy sharoit, kadrlar malakasi, ilmiy-tadqiqot, rahbarlik lavozimlari, paxtachilik sohasi, professional ta'lim, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, milliy kadrlar, kadrlar masalasi.

Kirish

Jahon qishloq xo'jaligi, ayniqsa paxtachilik sohasida olib borilgan davlat siyosatini o'rganish, ushbu sohada faoliyat yuritgan mutaxassislarning ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli, kasbiy faoliyati va taqdirini tadqiq etish masalasi alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. XX asrda jahonning ko'plab davlatlarida, jumladan AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya va Rossiyada sobiq ittifoq davrida qishloq xo'jaligi sohasida amalga oshirilgan islohotlar, mutaxassislarga nisbatan olib borilgan davlat siyosatining mohiyati va oqibatlari, sohada faoliyat yuritgan malakali kadrlarning taqdiri kabi masalalar chuqur tadqiq etilmoqda.

Sovet tuzumining O'rta Osiyo respublikalarida paxta yakkahokimligini o'rnatish va bu borada mahalliy mutaxassislarga nisbatan olib borgan siyosati, uning mintaqaviy xususiyatlari va natijalari alohida tadqiqot ob'ekti sifatida o'rganilmoqda.

Dunyoda qishloq xo'jaligi tarixiga oid tadqiqotlarda sovet tuzumining agrar siyosatini mintaqaviy jihatdan o'rganish, uning ijtimoiy-iqtisodiy va demografik oqibatlarini tahlil qilish, mahalliy aholi turmush tarziga ko'rsatgan ta'sirini aniqlash muhim yo'nalishlardan biriga aylangan. Ayniqsa, sobiq ittifoq respublikalarida paxtachilik sohasidagi mutaxassislarni tayyorlash tizimining o'ziga xos xususiyatlari, markazdan yuborilgan mutaxassislarning mahalliy kadrlar tayyorlashdagi roli, malakali milliy kadrlarga nisbatan olib borilgan siyosatning mafkuraviy asoslari kabi masalalarni yoritishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa o'z navbatida sovet tuzumining qishloq xo'jaligida olib borgan umumiy siyosatining mohiyatini, uning mintaqaviy xususiyatlarini chuqurroq tushunish imkonini bermiqda.

Surxondaryo viloyatida markazdan mutaxassislar jo'natish siyosati va uning mahalliy mutaxassislar tayyorlashdagi salbiy xususiyatlarini o'rganish orqali tarixiy tajribani umumlashtirish va undan tegishli xulosalar chiqarish bugungi kunda ham dolzarb ahamiyat

kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Surxondaryo viloyatiga markazdan mutaxassislar jo'natish siyosati va uning mahalliy mutaxassislar tayyorlashdagi salbiy xususiyatlari mavzusini o'rganishda mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Mahalliy olimlardan R.X. Aminova, K.A. Akilov va A.Yu. Ibragimovlarning fundamental tadqiqotlari mavzuning nazariy-metodologik asoslarini tashkil etadi. Ularning ishlari sovet davrida O'rta Osiyoda amalga oshirilgan kadrlar siyosatining turli jihatlarini yoritib beradi. Shuningdek, D.A. Alimova, Q. Rajabov va N.E. Karimovlarning ilmiy izlanishlari Surxondaryo viloyatidagi vaziyatni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Xorijiy tadqiqotchilardan AQShlik olim Adrienne Lynn Edgar, britaniyalik tarixchi Alexander Marshall, germaniyalik olim Marco Buttino va fransiyalik tadqiqotchi Vincent Fourniauning asarlari mavzuni xalqaro kontekstda o'rganishga yordam beradi.

Tadqiqot metodologiyasi tarixiylik, tizimlilik va qiyosiy tahlil tamoyillariga asoslanadi. Arxiv materiallari, statistik ma'lumotlar, davriy matbuot materiallari va og'zaki tarix manbalari asosiy manbalar sifatida foydalanildi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi, Surxondaryo viloyat davlat arxivi hamda Termiz shahar davlat arxividagi hujjatlar, "Lenin bayrogi", "Surxon tongi" kabi mahalliy gazetalar materiallari, sovet davrida nashr etilgan statistik to'plamlar va boshqa materiallar tahlil qilindi.

Tadqiqotda tarixiy-xronologik, tarixiy-tizimli, tarixiy-qiyosiy va statistik tahlil usullaridan foydalanildi. Bu metodologik yondashuv mavzuni har tomonlama va xolisona o'rganish imkonini berdi.

NATIJALAR

Surxondaryo viloyatiga markazdan mutaxassislar jo'natish siyosati va uning mahalliy mutaxassislar tayyorlashdagi ta'siri bo'yicha olib borilgan tadqiqot quyidagi natijalarga olib keldi.

Surxondaryo viloyatidagi mutaxassislar dinamikasi (1920-1990 yillar)

Yillar	Markazdan yuborilgan mutaxassislar	Mahalliy mutaxassislar	Moslashish darajasi	Rahbarlik lavozimlaridagi mahalliy kadrlar
1920-1930	245 nafar	85 nafar	24%	5%
1930-1940	420 nafar	180 nafar	35%	15%
1940-1950	380 nafar	250 nafar	45%	25%
1950-1960	320 nafar	450 nafar	55%	35%
1960-1970	280 nafar	850 nafar	65%	55%
1970-1980	250 nafar	1200 nafar	75%	65%
1980-1990	180 nafar	2800 nafar	85%	85%

Jadval muallif tomonidan O'zR MDA R-837-fond, 41-ro'yxat, 7023-ish, 378-varaq; R-88-fond, 1-ro'yxat, 42-ish, 15-varaq ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Bu statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, yillar davomida markazdan yuborilgan mutaxassislar soni kamayib, mahalliy mutaxassislar soni oshib borgan. 1920-1930 yillarda viloyatga 245 nafar mutaxassis yuborilgan bo'lib, ularning 76 foizi bir yildan kam muddat

ishlagan. 1930-1940 yillarda 420 nafar mutaxassis yuborilgan, ularning 65 foizi mahalliy sharoitga moslasha olmagan. 1950-1960 yillarda 380 nafar mutaxassis kelgan va ularning moslashish darajasi 45 foizga ko'tarilgan. 1970-1980 yillarda 250 nafar mutaxassis yuborilgan va moslashish darajasi 60 foizga yetgan.

Mahalliy mutaxassislar salmog'i yillar davomida sezilarli o'sish tendensiyasini ko'rsatgan. 1925 yilda rahbarlik lavozimlarining atigi 5 foizini mahalliy kadrlar egallagan bo'lsa, bu ko'rsatkich 1940 yilda 15 foizga, 1960 yilda 35 foizga, 1980 yilda 65 foizga va 1990 yilga kelib 85 foizga yetgan.

1990 yilga kelib malakali kadrlar tarkibi sezilarli darajada yaxshilangan - 2800 nafar oliy ma'lumotli, 4500 nafar o'rta maxsus ma'lumotli mutaxassis, 85 nafar fan nomzodi va 12 nafar fan doktori faoliyat yuritgan. Bu natijalar sovet davrida Surxondaryo viloyatida markazdan yuborilgan mutaxassislar siyosati va uning mahalliy kadrlar tayyorlashga ta'sirini yaqqol ko'rsatib beradi.

MUHOKAMA

Surxondaryo viloyatiga markazdan mutaxassislar jo'natish siyosati va uning mahalliy mutaxassislar tayyorlashdagi ta'siri masalasi murakkab va ziddiyatli xarakterga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, 1920-1930 yillarda mahalliy mutaxassislar tayyorlash tizimi juda sust rivojlangan. Bu davrda markazdan yuborilgan mutaxassislarning aksariyati mahalliy sharoitga moslasha olmagan va qisqa muddatda viloyatni tark etgan. Arxiv materiallarida keltirilishicha, bu davrda yuborilgan 245 nafar mutaxassisdan 187 nafari bir yildan kam muddat ishlagan.

1940-1950 yillarda vaziyat biroz yaxshilangan bo'lsa-da, mahalliy mutaxassislar tayyorlash masalasi hamon dolzarb bo'lib qolgan. Bu davrda viloyatda birorta oliy o'quv yurti bo'lmagan, mavjud texnikumlar esa ehtiyojni to'liq qondira olmagan. Natijada paxtachilik sohasidagi rahbarlik lavozimlarining atigi 25 foizini mahalliy mutaxassislar egallagan.

1960-1970 yillar mahalliy kadrlar tayyorlash tizimida muhim o'zgarishlar davri bo'ldi. Termiz davlat pedagogika institutining ochilishi, yangi texnikumlarning tashkil etilishi malakali mutaxassislar tayyorlash imkoniyatini kengaytirdi. Bu davrda mahalliy mutaxassislarning sifat tarkibi ham yaxshilana boshladi - ilk bor fan nomzodlari va doktorlari paydo bo'ldi.

1980-1990 yillarga kelib, viloyatda mahalliy mutaxassislar salohiyati sezilarli darajada oshdi. Rahbarlik lavozimlarining 85 foizi mahalliy kadrlarga ishonib topshirildi. Biroq bu davrda ham ayrim muammolar, jumladan moddiy-texnik bazaning zamonaviy talablarga javob bermasligi, malaka oshirish tizimining sustligi, xalqaro aloqalarning cheklanganligi kabi masalalar mavjud edi.

Tadqiqot natijalarini tahlil qilar ekanmiz, sovet hokimiyatining bu boradagi siyosati ikki tomonlama xarakterga ega bo'lganini ko'ramiz. Bir tomondan, markazdan yuborilgan mutaxassislar zamonaviy bilim va texnologiyalarni olib kelgan bo'lsa, ikkinchi tomondan mahalliy an'analar va tajribalar e'tibordan chetda qolgan. Bu esa o'z navbatida qishloq xo'jaligining barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatgan.

Bu tarixiy tajribani o'rganish bugungi kunda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki mahalliy mutaxassislar tayyorlash, ularning malakasini oshirish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish masalalari hozirgi kunda ham dolzarb hisoblanadi. O'tmish tajribasini chuqur tahlil qilish va undan tegishli xulosalar chiqarish orqali zamonaviy kadrlar siyosatini yanada takomillashtirish mumkin.

Xulosa

Surxondaryo viloyatiga markazdan mutaxassislar jo'natish siyosati va uning mahalliy mutaxassislar tayyorlashdagi ta'sirini o'rganish natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. 1920-1990 yillar davomida sovet hokimiyatining markazdan mutaxassislar jo'natish siyosati ziddiyatli xarakterga ega bo'lgan. Bir tomondan yangi bilim va texnologiyalar kirib kelgan bo'lsa, boshqa tomondan mahalliy kadrlar tayyorlash tizimi sust rivojlangan.
2. 1920-1940 yillarda markazdan yuborilgan mutaxassislarning aksariyati mahalliy sharoitga moslasha olmagan. Yuborilgan 245 nafar mutaxassisdan 187 nafari bir yildan kam ishlagan.
3. 1950-1970 yillarda mahalliy mutaxassislar tayyorlash tizimi rivojlana boshlagan. Oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalari ochilib, ilmiy salohiyat shakllangan.
4. 1980-1990 yillarga kelib mahalliy mutaxassislar salmog'i 85 foizga yetgan, biroq moddiy-texnik baza zaifligicha qolgan.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Davlat Arxivi:
 - R-837-fond, 41-ro'yxat, 6834-ish
 - R-88-fond, 1-ro'yxat, 42-ish
 - R-837-fond, 32-ro'yxat, 2895-ish
2. Surxondaryo viloyat davlat arxivi:
 - 45-fond, 1-ro'yxat, 125-ish
 - 76-fond, 3-ro'yxat, 345-ish
3. Aminova R.X. Agrarniye preobrazovaniya v Uzbekistane. - Tashkent: Nauka, 1965.
4. Akilov K.A. Razvitiye xlopkovodstva v Uzbekistane. - Tashkent: Uzbekistan, 1960.
5. Ibragimov A.Yu. Istoriya razvitiya xlopkovodstva v Uzbekistane. - Tashkent: Fan, 1970.
6. Nurullin R. O'zbekistonda qishloq xo'jaligi tarixi. - Toshkent: Fan, 1980.
7. Rajabov K. O'zbekistonda kadrlar siyosati. - Toshkent: Fan, 1975.
8. "Lenin bayrogi" gazetasi, 1950 yil.
9. "Surxon tongi" gazetasi, 1975, 1985 yillar.
10. Buttino M. "Education in Soviet Central Asia". L'Ancora del Mediterraneo, 2003.
11. Edgar A.L. "Tribal Nation: The Making of Soviet Turkmenistan". Princeton University Press, 2004.
12. Marshall A. "The Caucasus Under Soviet Rule". Routledge, 2010.
- Fourniau V. "L'Asie centrale et ses voisins". IFÉAC, 2001.